

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

[Ḥamishah Ḥumshe Torah]

‘im targum Onkelos, u-ferushe Rashi u-ve’ur ye-targum Ashkenazi

Sefer Be-reshit

Premsla, Yitshak Itshak ben Tsevi Hirsh

Ofenbakh, 568 [1807 oder 1808]

01

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10084

הַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִלְכוּ אִתִּי עִנְיָ
 אֲשֶׁר וּמִמֶּנֶּה הֵם יִקְחוּ
 חֶלְקָם : מו ח אַחֲרַי
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִיָּה דְבַר יְהוָה
 אֶל-אַבְרָם בַּמַּחֲזֵה לֵאמֹר אֶל-
 תִּירָא אַבְרָם אֲנִי מִיָּגֵן לָךְ
 שְׂכָרְךָ

דער מאַנגער, ווערלע מיט
 מיר גענאָגען זינד : ענר
 אשכול אונד מסרא, ריזע
 מאַגען זייהר אַנטהייל
 געהמען :
 מו (ח) גיכט לאַנגע הער-
 נאָך וואָרד רעם
 אברם אין איינעם געוויכטע
 דאָ וואָרט רעו עוויגען אַלואָ :
 פֿירכטע דיק גיכט אברם !
 איך בין דיר איין שילד, ריינע
 בעלאָהנטג

תרגום אונקלוס

רשי

גבריא די אַלו עמי ענר אַשבל
 וּמִמֶּנֶּה אַנְוִי יִקְלֹוּן חֶלְקֵהוּן :
 מו (ח) בתר פּתגמִיא האַלִּין הַנָּה
 פּתגמִיא דִּי לֵאבְרָם בַּנְּבוּאָה
 לְטִיטֵר לֵא תִרְחַל אַבְרָם טִיטֵרִי תִקוּף
 לך אַנְרֵךְ

כנסו למלחמה שנאמר הוא ועבדיו ויכס,
 וענר וחבריו יטו על הכלים לשמור אפ"ה הם
 יקחו חלקם וימשו למד דוד שאמר כחלק
 היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים
 יחדיו יחלקו (שמואל ל"א) ולכך נאמר ויהי
 מהיום ההוא וינעלה וישימה לחוק ולמשפט
 (שם ל"א) ולא נאמר והלחה לפי שכבר נתן
 החוק גימי אנרהם :
 מו (א) אחר הדברים האלה כל מקום
 שנאמר אחר סוף, אחרי עופלב -
 בראשית רבה, אחר שנעשה לו נס שהרג את
 המלכים ויהי דואג ואומר שנת קבלתי שכר על
 כל נדקתי לכך אמר לו המקום אל תירא אברם אנכי
 מן יגן לך מן העונש שלא תענש על כל
 אותן נפשות שהרגת, ומה שאתה דואג על קטל
 שכרך, שכך הרבה מאוד : חולך

באור

שנה כמותו מלאו הרבה, י"ד הרבים נראות כמו וקרע לו חלוצי (ירמיה כ"ב י"ד),
 חרנים חורי (ישעי י"ט ט'), ושני נישכר (שופטים ה' ט"ו), כן פי' הרד"ק
 בצרפים שרשבלעד, והראב"ע פירש הו"ד לכטו כלומר אך בלעדי לקחו והוא מה
 שאכלו נערי והם חניכיו וילדי ביתו, כולם לא ינחו ידי חובתם בבאור מלת דק,
 כי לפי' הרד"ק הוא כפול, ולפי' הראב"ע ראוי' להכתב קודם בלעדי, אבל לדעת
 הויתרגם האשכנזי מלת בלעדי חזרת על אנרם, שאמר שאינו רוצה ליהנות ממנו
 אחוט ועד שרוך נעל, רעה לחוק דבריו ואמר בלעדי ר"ל המדה הזאת להתאוות ממין אחרים
 לחוקה היא מוטב, ולא תפגור בו כי לא אקח, רק אשר אכלו הנערים וגו' הם יקחו
 חלקם, והרביע שעל מלת בלעדי שהוא מפסיק גדול יסייע לבאור הזה :
 מו (א) אחר הדברים האלה, כל מקום שנאמר אחר סוף אחרי עופלב, והי' זה
 מיד אחר שזכו מהכות את המלכים, כאשר נבאר : במחזה, כמו שת"ל בנבואה,
 כי ימה הנבית את המראות בראי' רוחנית כאשר יראה האדם בעיניו הפקחות את
 התמונות העומדות לבגדו, והרוחב' ו'ל כתב שזכה עתה אנרם להיות לו דבר ה' במחזה
 ביום, כי מתחלה היתה נבואתו במראות הלילה : אל הירא אברם וגו', היה מתירא
 משני דברים מן המלכים פן ירצו נבואתם עליו הם לו העומדים תחתם ובמלחמה ידו ובמספה
 פו יושו עת למות בלא זרע, והנטיחו בו הוא יהי' עין צעדו מהם ועוד יהי' שכל לכש
 עס

שְׂכַרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד : וַיֹּאמֶר
 אֲבָרָם אֲדֹנָי יְהוִה מַה־תִּתֶּנְךָ לִי
 וְאֲנֹכִי הוֹלֵךְ עִרְרִי וּבֶן־מִשְׁק
 בֵּיתִי הוּא דְמִשְׁק אֲלִיעֹזֵר :
 וַיֹּאמֶר אֲבָרָם הֵן לִי לֹא־נָתַתָּה
 זָרַע וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי :

והנה

בעלאהנונג ואלל ועהר גראם
 ויין : (ג) דא שפראך אכרם,
 א הערר! א עוונער! ווא צו
 ויילוט רוא מיר געבען? איד
 געהע קינדערלאן הערום :
 אונד דער פֿערוואלטער
 מיינע רוינען איזט אליעזר
 אזוי דמשק : (ג) אכרם
 שפראך נאך ווייטער, ויהע
 מיר האזט רוא קיינען ואאמען
 געגעבען, אלא ערכט מיר
 מין הויודינער: דארויף

רשי

תרגום אונקלוס

אָבָרָה סֵנִי לְחָדָא : (ג) וַאֲמַר אֲבָרָם
 יי אֱלֹהִים מַה־תִּתֶּנְךָ לִי וְאֲנֹכִי
 בְּלֹא־יֹלֵד וּבֶן־פְּרִנְסָא הָרִין דִּי בְּבֵיתִי
 הוּא דְמִשְׁקָאָה אֲלִיעֹזֵר : (ג) וַאֲמַר
 אֲבָרָם הָא לִי לֹא־יְהִיבְךָ וְהָא בְּרִי
 בֵּיתִי יִרְשֵׁנִי יְתִי : וְהָא

(ב) הולך עירי • מנחם בן סרוק פירט
 לשון יורש, ומכאן ער ועונה (מלאכי ב')
 עירי בלא יורש כאשר תאמר ובכל תבואתי
 תשרש (איוב ל"א) תעקר שרשיה כך לשון
 עירי חסר בניס ובלע"ז דושפנטין
 (והוא דינספאנטין בל"א קינדער לאז),
 ולי כדלה ער ועונה מגורת ולבי ער (סור
 ה), ועירי לשון מורכב וכן ערו ערו
 (מהלים קל"ז) וכן ערות יסוד (תנחומים ב')
 וכן ערער תתערער (ירמי' כ"א) וכן כי
 ארזה ערה (כפני' ב') : וכן משק ביתי
 (בראשית מ"א) אסטרוכא שלי, ואלו היה לי בן,
 היה בני משונה על שלי : דמשק לפי
 התרגום דמשק היה, ולפי מדרש אגדה שרדף המלכים עד דמשק ונגמ' אלנו דורשו טטריון
 דולה ומסקה מתורת רבו לאחדים : (ג) הן לי לא נתת זרע ומה תועלת בכל אשר נתן לי :

כתרגומו שכל ביתי טון על פיו כמו ועל פך יסק
 היה בני משונה על שלי : דמשק לפי
 התרגום דמשק היה, ולפי מדרש אגדה שרדף המלכים עד דמשק ונגמ' אלנו דורשו טטריון
 דולה ומסקה מתורת רבו לאחדים : (ג) הן לי לא נתת זרע ומה תועלת בכל אשר נתן לי :

באור

עם ה' הרבה מאד • (הרמב"ן), והרלב"ג כתב אולי ה' יורא שיקרה לו משא במה
 שהטיב לאנשי סדום שהיו רעים ומטאים לה' עב"ד, ואין משעשעת הענין בן, כי עיקר
 מלקומו עם המלכים לא היתה רק להפיל את לוט בן אחיו, ואם עי' לא נס להם
 עזר מה ה' לו לעשות? ואם צעור שהשיב למלך סדום כל הנפש והרעש, הלא נס
 בזה לא היתה מגמתו להשיב להם, רק לכבודו עשה זאת, שלא יאמרו שמרכו סדום
 בתעשר, אך דברי הרלב"ג נכונים בזה שכתב אנכי מן לך, אנכי הייתי מן לך והגלתיך
 מיד המלכים, גם אתן לך שכר שנדבה רוחך להושיע בן אחיך במתי מעט וכשענת
 עלי עכ"ל : (ב) מה חתן לי, פי' למה נתן לי הואיל ואנכי הולך עירי (וכן מתורגם
 בל"א), או מה היה הנתינה להיותה חסונה בעיני הואיל ואין לי בניס שרשיה : עירי
 קשר בניס, והיו"ד כמו יו"ד אכורי, וברס"י דושפנטין בלע"ז וכל כמו שאלתי ברס"י
 כ"י דינספאנטין והוא (קינדערלאס) בל"א : וכן משק ביתי, על משקל חכם, והוא
 משעלי הכפל מגורת שקק בו (ישעי' ל"ג ד'), מענין הליכה בתמידו, והכונה שכל
 אכינו הבית הולכי ומתנהגים על ידו : דמשק, פי' דמשקאה שהי' דמשק, ושעור
 איש דמשק, ומצינו תנין סחוט, או שתי' עלת בן נשבת ענאם ואקרת ענא,

ועניו

וְהִנֵּה דְבַר יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר
לֹא יִרְשָׁךָ זֶה כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא
מִבְּעֵיךָ הוּא יִרְשָׁךָ : הַיּוֹצֵא
אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבְּטַחְנֵה
הַשְּׂמִימָה וּסְפֹר הַבּוֹכִים אִם־
תּוֹכַל לְסַפֵּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה

יְהִי

(ד) דארויף וואָרד איהם דאָ
וואָרס דעו עוויגען אַל־וָא :
דינער ווירד דיך ניכט ערכען,
זאָנדערן איינער דער אַויז
דיינען איינגעוויידען קאַסטען
ווירד, דער זאָלל דיך ערכען :
(ה) ער פֿיהרטע איהן הינויז,
אונד שפראַך, זיהע גען
היממעל, אונד צעהלע ריא
שטערנע, ווען דוֹה ויִז
צעהלען קאַנט: אונ' שפראַך
פֿערנער, זאָ זאָלל דיין
זאַמען

תרגום אונקלוס

רש"י

(ד) וְהִנֵּה פִתְּקֵי אֲדִי עָמִיה לְטִיטֵר
לֹא יִתְיַגֵּד בְּיוֹ אֱלֹהֵי בֵר הַתּוֹלִיד
חֹרָה יִתְיַגֵּד : (ה) וְאִפִּיק יִתְיַגֵּד לְקִרָא
וְאִטֵּר אֶסְתַּכִּי־כֵעֵן לְשִׁטְיָא וְקִנְי
פּוֹכְכִיָא אִם תִּיכּוֹל לְטַטְנִי יִתְחַוּוֹן וְאִטֵּר
לִיָּה פְרִיז יִתְחַוּוֹן פְּנֵד : וְהִטְוִין

(ה) וינא איתו המוזה לפי פשוט הוֹצִיא
מֵאֵהָלוּ לִמְחָן לְרֵאשִׁית הַבּוֹכִים : ולפי מדרשו
א"ל נא מֵאֲנִי־נְבִיטוֹת שֶׁלְךָ שְׂרָאִית בְּמִלְוֵא שְׁלִיכְךָ
עֵתִיד לְהַעֲמִיד בֵּן, אֲבָרַס אִין לוֹ בֵּן אֲבָל
אֲבָרַס יֵשׁ לוֹ בֵּן, שְׁרִי לֹא תִלַּד, אֲבָל אֲרַה תִּלַּד
אִט קוֹרָא לְכַסּ שֶׁס אֲחֵר וְשִׁתְּנָה הַמּוֹל :
ד"א הוֹצִיא מִחֲלָלָה שֶׁל עוֹלָם וְהַנְּבִיָּה לְמַעַלְה
מִן הַבּוֹכִים : וְהוֹלֵאֵן הַנְּבִיָּה מִלְּמַעַלְה לְמַט' :
וְהִטְוִין

באור

וענינו וכן משק ביתי הוא בן דמשק אליעזר, וכן מתרגם בל"א, והענין מה יהיה
שכרי, אחרי שאין לי בניס, ואני הולך ימידי בדרך נכרי, כערער בערנה, אין יונא
ואין נא בביתי וזולתי אליעזר איש נכרי, אשר לקחתי לי מדמשק לא משית אבי ולא
מארכי, ואותו הפקדתי על כל אשר לי: (ג) הן לי וגו', והוסיף הזקן להתחונן,
הן לא נתתה לי זרע, ואני זקנתי ולא אוליד מעתה וכן ביתי הנזכר יורש אותי,
והנה אבי ענוש ואבד שכרי אשר הבטחתי בו בראשונה: (ד) והנה דבר ה' אליו,
הכוונה מיד בעוד דברו בפיו נא איך פתאום דבר ה' להנעיסו אזרעו יורשנו: מסעיך,
לדעת הראב"ע הוא כנוי לאבד בעבור היותו קרוב, ואין טורח לזה, כי שריגי הזרע
הם באיברי הפנימיים שנוך לכליות, כידוע למונתקי, ומשם הזרע אמת ויורד אל
האבר והאיברים הפנימיים יקראו מניס: (ה) ויוצא אתו החוצה, לפי פשוטו הוֹצִיא
מֵאֵהָלוּ לִמְחָן לְרֵאשִׁית הַבּוֹכִים, והנה ה' זה בעשם היום, כי אחרי כן נאמר ויהי
השמש לבא, והשם הראהו את טובני השמים, ואין לומר שה' על דרך פלא, כי לא
ה' כן מה טורח להוציאו החוצה, ויתכן שה' בלילה ונמשך מעשה הנרית עד סוף
היום מוחרתו, ואפשר שה' כל זה במחזה הנבואה, והיתה גם היציאה לִמְחָן בַּמַּקוֹה,
ורמז לו השם בזה שינא עגדר ההתחכאות האנושי, כדרך שאמרו ח"ל אמר לו נא
מֵאֲנִי־נְבִיטוֹת שֶׁלְךָ וכו', דבר אחר הוֹצִיא מִחֲלָלָה שֶׁל עוֹלָם וְהַנְּבִיָּה לְמַעַלְה מִן הַבּוֹכִים,
הרמז שאמר לו א תתחכם, על דרך המנהג בחללו של עולם ומקות התולדות, כי אין מנהגי
עוֹךְ כפי התולדות וחקי הטבע, כי אם למעלה מהם, ומעתה יהי' לך נכון בטוח,
שיתקייש לך הנעשותי ושיהי' ודעך רב כעפר הארץ, אף על פי שזקנת בל"א בניס:
וְהִטְוִין

יְהוָה יִרְעֶךָ : וְהֵאמֵן בְּיְהוָה
 וַיִּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה : שִׁשִּׁי וַיֹּאמֶר
 אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ
 מִמִּצְרַיִם לְתֵת לְךָ אֶת
 הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ : וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֵלָיו יְהוָה בְּמַה אֲדַע כִּי
 אֵירֶשְׁנָה : ט וַיֹּאמֶר אֵלָיו קָהָה לִּי
 עֲגָלָה

ואמטען זיין ! (ו) אכרם
 גר'ויכמע דעם עוויגען ,
 אונד ריועזן רעכנעטע ער
 איהם צור טוגענד : (ז) אונד
 שפראך צו איהם , איך בין
 דער עוויגע , דער איך דיך
 אויז אור כשרים הערויז גע
 פיררט האבע , דיר ריוע
 לאנדשאפט צום בעויטצע
 איין צוגעכען : (ח) יענער
 שפראך , א רוערר ! א
 עוויגער ! ווא דורך ווערדע
 איך פערזיכערט , דאס
 איך זיא בעויצען ווערדע ?

(ט) אונ' דער עוויגע שפראך , ברויגע מיר
 איינע

תרגום אונקלוס

רש"י

(ו) וְחִטִּיּוֹן בְּטִיטְרָא בְּיַד וְחִשְׁבֵּה לִיה
 לְזִכְרוֹ : (ז) וַאֲמַר לִיה אֲנִי יְיָ אֲפַקְתָּךְ
 מִמִּצְרַיִם דְּבִשְׂדָאֵי לְטַתְּוֹ לְךָ יְיָ אֲרַעָא
 תְּדָא לְטִירְתָּהּ : (ח) וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
 בְּמַה אֲדַע כִּי אֵירֶשְׁנָה : (ט) וַאֲמַר
 לִיה קָרִיב קָרְטִי עֲגָלִין

(ו) והאמין בה' . לא שאל לו את
 על זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו
 את ואמר לו כמה אדע : וחשבה לו נדקה *
 הקב"ה חשבה לאברהם לזכות ולנדקה על
 האמונה שהאמין בו . ד"א כמה אדע , לא
 שאל לו את אלא אמר לפני הודיעני באיז זכות
 יתקיימו בה אמר לו הקב"ה בוכו' הקרבנות :
 עגלה

באור

(ו) והאמין בה' , לא שאל לו הנטפה וברית על זאת , ואלום על ירושת הארץ של לו הנטפה
 יתירה וקיום ואמר כמה אדע : ויחשבה לו צדקה , והקב"ה חשבה לאברהם לזכות
 ולנדקה , על שהאמין בו ולא שאל לו את ברית על דבר יוכל עיניהם התולדות , ונדקה
 כמו ונדקה תהי' לנו (דברים ו' כ"ה) , מענין זכות , ונדק ומשפט אחים , כי ענין
 הנדק התכונה בנפש לתת לכל איש את הראוי לו , וכשעור הראוי לו , והמשפט הוא
 לחייב את החייב ולזכות את הוכאי , ואחרי שיש בנפש כחות ומדות רבות שונות ,
 ומשלמות הנפש לתת לכל עדה ומדה את הראוי לה ובשעור הראוי לה , לא להעדיף
 לאחת ולגרוע מאחרת , כי אם לכלכל לכל אחת ואחת נפלים השווה והיחס הנכון את
 הראוי לה על פי משפט השכל , לכן תקרא התכונה הוי' נדקה בלשון הכתוב , כל"א
 (טונגד או רעכטשאפנהייט) , ובדברי חז"ל דרך נדקה אחרת , והיא התכונה לפתוח את
 ידו לעני : (ו) אני ה' וגו' , הכונה בעת שהוכחתי אותך מאור כשרים ועשיתי לך נס
 הוי' הרצון לפני לתת לך את הארץ הזאת ועל דעת כן הוצאתיך : (ח) כמה אדע
 כי אירשנה , הנראה שלא של מהשם את על ישועו , וגם הקב"ה לא עשה עשו כשאר
 האותות להראות לו דבר נפלא , אבל נקם אברהם שידע ידיעה אמיתית שירשנה , כי
 חש כן יחי' בירושת הארץ תנאי המעשים שיעשה הוא או בניו , וכן יגרום חטאו או
 חטא זרעו למנועה מהם , או שחש יעשו הכנענים יושבי הארץ תמונה ויקיים בהם רגע
 לדבר על גוי ועל מעלכה לנתוש ולנתק ולהאכיד ושם הגוי ערשתו ות' , ונחשתו על
 הרעה

עגלה משלשת ועז משלשת
ואיל משלש ורר וגוול:
ויקחלו את כל אלה ויבתרו
אתם בתוך ויהי איש ברתו

לקראת

איינע דרייגל יעדריגע
קאלבע, איינע דרייגל
יעהריגע ציגע, אונד איינען
דרייא יעהריגען ווידדער:
אויך איינע טורטעל טייבע,
אונד איינע יונגע טויבע:
(י) אכרם בראכטע איהם
אללע דיוע שטיקע, זערי

שניט זיא אין דער מיטטע, אונד לעגטע יעדען שטיק דעם

תרגום אונקלוס

עגליו תלתא ועזיו תלת ודכריו
תלתא ושפנינא ובר יונה: (י) וקריבו
קרבנותי ותכל אליו ופליג יתחון
בשני ויהי פליג פליג לקביל

רשי

(ט) עגלה משלשת * שלשה עגלים רשו לג'
פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של
כבוד ועגלה ערופה: ועז משלשת * רמו לשני
הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעיר
חטאת יחיד: ואיל משלש * חסם ודאי חסם
תלוי וכנשה של חטאת יחיד: ותור ונזל *
תורים ובני יונה: (י) ויבתרו אותם * חלק כל
אחד לשני חלקים ואין המקרא יונא מידי פשוט לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור הבטחתו
להוריש לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר וגו' ודרך כרתי
ברית לחלק נהמה ולעבור בין בתריה כמה שנאמר להלן העובדים בין בתרי העגל (ירמי'
לד) אף כאן תטור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגורים הוא שטחו של שכינה שהוא אש:

באור

הרעה (ירמי' י"ח ו' וח'), והקב"ה כרת עמו ברית, שירשנה על כל פנים וזכרי שום
תנאי, וחיו ההודעה שנקב אברהם מאתו יתברך: ובי אירשנה, לפי דרך הדקדוק ראוי
להיות אורשנה, מההפעיל, ור"ל לבניו, אבל דבר בעבור בניו, ופירושו יירשנה בני,
ובן אשר לקחתי עמי האמרו (לקמן ע"ח כ"ב): (ט) עגלה משלשה, ויא' שלשה, וכן
ס"א, ויא' בת שלש שנים וכן תיב"ע, אבל דעת אונקלוס נראה נכונה, כי בת שלש שנים
תקרא פרה, וכ"כ הרמב"ן והרד"ק בשדשים שרש עגל, ובשרש שלש כתב בת שלש שנים
או שלישית לבטן: ואיל, הוא הכבש הגדול: וגוול, בן יונה ודוקא קטן, וכנה"רשו ל'
חסם בזה לקרבנות שיקריבו ישראל לפניו, כי משה לבדם הנזכרם נכהמה וכעוף יביאו
קרבנותיהם, ומן הזונים לא יבשר לקרבן כי אש הקענים, ואף על פי שכל קטני העופ'
יקראו נחלי' שנאמר כבשר יעיר קטן על נזוליו יחזק (דברים ל"ב י"א), הבין אברהם מעצמו
היין הנגזר שירנה בו חסם, או הקריב בן יונה ברטו, והכתוב כמה לשולס במין אשר הקריב
חזק כאשר כרת ה' עמו את הברית: (י) ויבתרו, חתכם כל אחד לשני חלקים, ותוך
כוח הנסדר מן תוך ובשמיכות תמו עי' הפעל, והנה ידע שאלה יהיו הקרבנות וכל הקרבנות
יבתרו העולה לנתחים והשלימי' כחזה ואוק ותלבים, והחטאת והאש לחלבי', ואת הנסור
לא בתר, נתן התורה והגחל איש לקראת רעהו, כי גם הם היו בכלל הברית, אבל לא בתר
חיתם בתוך כו' בכל עוף הקרב נאמר לא יבדל (ויקרא א' י"ז), והנה אף על פי שעל כחמט
גודה יש בכל זה רשו לקרבנות, שיקריבו ישראל לה', אבל מוקם אין מקרא יונא מידי
באש כמ"ש רש"י ו'ל, לפי שהי' כורת עמו ברית לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ
כדכתיב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר וגו' (לקמן י"ח), ודרך כרתי ברית
לחלק נהמה ולעבור בין בתריה כמה שנאמר העובדים בין בתרי העגל (ירמי' לד י"ט), אף

דעם אנרערן געגען איבער :
דאן געלעגער אבער ,
זערשניט ער ניכט : (יא) דא
קאמען רויבפאגעל העראב
אויף דיא לויבנאמע : אברם

רש"י

לקראת רעהו ואת הצפר
בחר : יא וירד העיט על הפגרים

וישב

תרגום אונקלוס

לקביל חקריה ויתעזא לא פלגי
(יא) וקת עופא על פלגי
ואפרח

זאת הנסור לא בחר ילמי שהאומות עבדו
כמשל לסורים וזילים ושעירים שאל סבטו
כיום רבים וגי' (תהלים כ"ג) . ואומר האיל
אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס . ואומר
כסיד השעיר מלך יון (דניאל ח') , ישראל כמשל לבני יונה שנאמר ונתו בחמי הסלע
(סיר ג') . לפיכך בחר הבהמות רמו על האומות ע"א . זאת הנסור לא בחר , רמו שיהיו
ישראל קיימין לעולם : (יא) העיט הוא עוף על שם שהוא עט ופאף

באור

כאן תטר עין ולפיד אז אשר עבר בין הגורים הוא גלותו של שכינה שהוא אז עב"ל רש"י
והנה ענין הכרית בני אדם הוא שיסכמו בני אדם ויקבלו עליהם כתוב שיעזר האיש את
רעהו לתגיב א תכלית מה , אם להשיג הטוב החקיקה או לדחות ממנו נזק מה , ואחרי אלו
הנעשה בנשות אפתיים לבד בלי מעשה , הרגילו בני אדם לקיים ולאשר את דבריה ע"י מעשה
החיות לכך , בגוף על הגוללה ועל התעורה בשליפת הנעל ויתר הקניינים הידועים בחרת
ומתנה , והיה המנהג בימי הקדמוני' ברמותם לתת תוקף וקיום לדברי הכרית שביניהם ,
לקחו בעל מי שלם , וחמו אותו לשנים , ועברו בין הכתרים , והנראה שנתנו צוה המעשה
לפי שכל חלק ממנו מורה על ענין , הכריתיה מורה על היות הדבר נפסק ונגזר כלו כגון
עצו ואין לשנות בו מאומה , וההעברה בין הגוים מורה על אחדות הכוונה והרצון בכורתי
הכרית , וכמו שאין החני האחד שלם בלתי גרוף עם הסני סכנגרו , כן אין רצון אחד שהם
שלם בלי רצון אחר , חיה מורה על ההסכמה שביניהם , שהיא אחדות הרצון לתכלית מה ,
ומן המעשה הזה הוא בלשון הקודש לאמר שכתוב צרית , שאלו צריות ועברו צריות , ואם
יצא מן הצבול והגדר הקטוב על ידי דברי הכרית יאמר שגבר הכרית או הפה הכרית , ובלשון
השמי' לקחו והעלה מענין הקשר שבין בעלי הכרית לתכלית אחד וקראו (טובה או ביכדתיים)
והנראה מזה שהיה הפך הכרית , אלא שהענין אחד גנם הכרית נוסדה על ענין אחדות
ההסכמה והרצון באשר וחרט , ותבין מזה הלחן לתרגם מליבת כרית הכרית בל"א שהיה
צריך לתרגם (אין ביכדתיים מהשניין) , והי' מליבת זרה ובלתי נכונה , אחרי שהכריתיה הפך
הקשירה , לא שחי אפסר בענין אחד לפי טבע הלשון , משתה השם יתעלה באשר רצה לעשות
ברית עם אברהם נחר במעשה ההוא , כמנהג בני אדם הנא' צריות , ונתן לו צוה הנעשה
וקיום על דבריו , ומעשה ההוא נעשו רמו לו ענין הקרנות והעבודה שיעבדו בניו בארץ
אשר יתחילם : וחתן איש בתרו , מלת איש כמו בעל , וכן איש מלחמה (שמות ט"ו ג') ,
ופי' עגם הדבר , וכן איש בליעל (שופט ג' כ' ח') , סווד , גם כן בחיות וכן ביריעות אשר
א אחותה (שמות כ"ו ג' ח') , הכוונה שנתן בחר כל איש לקראת רעהו : ואת הצפר
לא בחר , התור והגחל , כי נפור שם כלל , והרמו צוה כאשר זכרנו , ויש עוד רמז
אחר בדברי רז"ל , הביאו רש"י ז"ל וז"ל , לפי ששכ"ס נחשלים לפנים וזילים
ושעירים שנאמר סבטו פרים רבים וגי' (תהלים כ"ג יג) , ואומר האיל אשר ראית
בעל הקרנים מלכי עדי ופרס (דניאל ח' כ') , ואומר והנסור השעיר מלך יון (סס
כ"א) , ישראל כמשל לבני יונה שנאמר ונתו בחמי הסלע (סיר ג' יד) , לפיכך בחר
והנעשות רמו שהיו העבד' כלים והולכים , זאת הנסור לא בחר , שיהיו ישראל קיימין
לעולם עב"ל , ואיש רחוק מענין הגוללה שנתנו הדבר האחד על עניינים אונים :
(יא) העיט , הוא מין עוף הדורס , וכן העיט נבוע נחלתי (ירעי' י"ב ט') , ונקרא

עיט

וַיֵּשֶׁב אֶתְכֶם אֲבָרָם : יב וַיְהִי
הַשְּׂמֹשׁ לָבֹא וְתַרְדֵּמָה נִפְלְאָה
עַל־אֲבָרָם וְהִגְהָ אִימָה חֲשֵׁבָה
גְדֹלָה נִפְלְאָה עֲלֵיוֹ : יג וַיֹּאמֶר
לְאֲבָרָם יָדַע הַיָּדַע כִּי־גַר יִהְיֶה

אָבָר שׁוֹיבְטֵע וַיֵּא וַיִּנּוּעַג :
(יב) אֵלֹו דַיֵּא וְאָנְנַע אֹונְטֵעֵר
גַעְהַעַן וְאָלְלַטֵע , פִּיעֵר־ל אִיִּן
טִיפֵעֵר שְׁלֵאָף אֹוּף אֲבָרָם :
אֹונֵר נֹן אִיבֵעֵר־פִּיעֵר־ל אִיִּהֶן
צו גַר־יִיד אִיִּנַע פִּינֹוטֵעֵרֵע
גַרְאֹוע אָנְנֹוט : (יג) דַּא
שְׁמַרְאָלֹו צו אֲבָרָם , דַּוֵּא
וְאָלְלוֹט וַיִּסְעֵן , דַּאָם

תרגום אונקלוס

רש"י

וַאֲפָרַח יִתְחַזֵּן אֲבָרָם : (יב) וְהָיָה
שְׂמֹשׁ לָסַעַל וְשִׁנְתָא נִפְלְתָא עַל
אֲבָרָם וְהָא אֲמַתָּא קָבַל סִינִי נִפְלְתָא
עֲרוּחִי : (יג) וַאֲמַר לְאֲבָרָם טִידַע
תִּידַע אֲרִי־דִירִין יִהְיוּ

אֵל הַנְּבִלֹות לְטֹעַ עֲלֵי אֹוֹכֵל כְּמוֹ וְתַעֲטֵ אֵל
הַשֶּׁלֶל (שְׂמֹשׁ א' ט"ו) : עַל הַפְּגָרִים . עַל
הַנְּתָרִים : וַיִּשַׁן לִשְׁן כְּשִׁינָה וְהַפְּרָסָה כְּמוֹ
יֵשֶׁב רוּחוֹ (תְּהִלִּים קמ"ז) רִשׁוֹ שִׁיבָא דוֹד בֶּן
יִשִׁי לְכַלְתּוֹס וְאִין מִיִּתְחַזֵּן אֹוֹתוֹ מִן הַשְּׂמִיטָה עַד
שִׁיבָא מִלֶּךְ הַמַּשִּׁיחַ : (יב) וְהִגְהָ אִימָה וְגו' .
רִשׁוֹ לְנִרְתָּ וְחִשָּׁךְ שֶׁל גְּלוּת : (יג) כִּי גַר
יִהְיֶה זֶרַעַךְ . מַטְבִּילַד יִחַקֵּךְ עַד שִׁיבָאֵו יִשְׂרָאֵל
מִמְזֻרִים אֲרַבַּע מֵאוֹת שָׁנָה . כִּיבֵּד יִחַקֵּךְ בֶּן שָׁמַיִם שָׁנָה כְּשִׁירֵד לְמִצְרַיִם
אֲחֵר יָמֵי שְׁנֵי מַעֲרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאוֹת שָׁנָה הָרִבִּי ק"ב וּבְמִצְרַיִם הָיוּ מֵאוֹתִים וְעֶשְׂרֵי כַּמֵּינֵן רַד"ו
הָרִבִּי ת' שָׁנָה . וְאִם תֵּאמַר בְּמִצְרַיִם הָיוּ ד' מֵאוֹת , הָרִבִּי קָהַת מִיִּזְרַדִּי מִצְרַיִם הָיָה לֹא וְחִשָּׁב
שְׂטִימֵי שֶׁל קָהַת וְשֶׁל עַמְרָם וְשְׂמֹנִים אֶל מֵאָה שֶׁהִיא כְּשִׁיבָאֵו יִשְׂרָאֵל מִמְזֻרִים אִין אִתָּה שְׂנֵא
אֵלֹו ג' מֵאוֹת וְשְׂמֹנִים וְאִתָּה כִּרְדִּךְ לְהַגְיֹוֹת מִתָּן כֹּל הַשְּׂמִיטָה שְׁחִי קָהַת אֲחֵר לִידַת עַמְרָם וְשְׁחִי
עַמְרָם אֲחֵר לִידַת מֵאָה :

באור

עִיט עַל שֶׁס שְׂחִיָּה עֵט וְאֹוּף אֵת הַנְּבִלֹות לְטֹעַ עֲלֵי אֹוֹכֵל כְּמוֹ וְתַעֲטֵ אֵל הַשֶּׁלֶל (שְׂמֹשׁ
א' ט"ו י"ט) . (רש"י) , וְכֵן בִּלְאֵי קוֹרִין לוֹ (גִּי' אֲרֵר) מַלְשָׁן (גִּי' ר , גִּי' ר"ג) , וְכִפִּי
טֹעַע מִהֶלֶךְ הַלְשָׁן וְהַעֲתִיקַת הַהוֹרָאָה מִעֲמִין לְעֲמִין יִתְכַן יִתְרֵר שְׂחֹבָה בְּרִאשׁוֹנָה עַל הַנְּעִל
מִי וְחֵס הַוַּעֲתֵק עַל הַחֲסוּבָה בְּנַפְשׁ , וַיְהִי וְתַעֲטֵ אֵל הַשֶּׁלֶל שְׂנַעְשָׂה כְּעִיט , וְכֵן גִּי' ר"ג
שְׂחִיָּה כְּמוֹ גִּי' אֲרֵר , כִּי כֹל תוֹאֲרוֹ הַנַּפֵּשׁ הוֹשִׁילֵנוּ מִמְזֻרִים גַּשְׂמִיִם וְהוֹעֲתִיקוּ אֵל עֵינֵינוּ
רוּחֵינוּ , כִּידוּעַ לְכָל מַטְבִּיל : עַל הַפְּגָרִים , עַל הַגּוֹטִים , לְאֹוֹבֵל אֹוֹתָם כְּמִנְהַג הַעִוְטוֹת :
וַיִּשֶׁב , בְּדַגְשׁוֹת הַיָּדָן תַּחַת הַטֹּף הַמְּבֹלַע כְּמוֹ יִגְרָם וַיִּשְׁלַח מִהַפְּגָרִים וְכֵן יֵשֶׁב רוּחוֹ
(תְּהִלִּים קמ"ז י"ח) , וְכִרְשׁוֹ לוֹ כֹּהֵל כִּי יִבְאֹו הַעֲוִיִם לְנַטֵּל הַקְּרֻבִּימוֹת חֲרַע אֲנִרְהֵם
יִבְרִיחֵם : (יב) וְהִגְהָ אִימָה חֲשֵׁבָה וְגו' , דַּעַת הַרְמִיבֵן וְל' שְׂמֵאָה הַנְּכִיָּא בְּנַפְשׁוֹ אִימָה ,
וְאִח"כ כֹּהֵל בְּחִשְׁבָה וְאִח"כ גְּדֹלָה הַחֲשֵׁבָה , וְאִח"כ הַרְגִּישׁ בְּנַפְשׁוֹ כֹּהֵל הִיָּא טוֹפֵלַת עֲלֵיוֹ
כְּמֵאָה כְּבֵד תְּכַבֵּד מִמֶּנּוּ , וְאֹוֹלָם מִשְׂמַעוֹת פִּאֻסוֹ שֶׁל מִקְרָא אֲתִיבוֹת חֲשֵׁבָה גְּדוּלָה שְׂחִי'
הַתוֹאֲרִים לְתִיבַת אִימָה , שְׂחִימָה הַחִיּוּמָה הַטּוֹפֵלַת עֲלֵיוֹ חֲשֵׁבָה וְגְדוּלָה , כִּי הַחֶשֶׁךְ בְּלִשָּׁן
הַקְּדוֹשׁ כְּמוֹ לְנִרְתָּ וְיִגַּן הַלֵּב , וְכֵן מִתּוֹרַתִּם בִּלְאֵי , וְרִשׁוֹ לוֹ כֹּהֵל לְשַׁעֲבֹד אֲרַבַּע מַלְכוּתוֹת
שִׁיטְעַבְדוּ בְּכִנּוּי , וַיִּחַשְׁלוּ בְּאֲרַבַּשׁ , וְהָיוּ כְּעַל מִנְתֵּי אִם יִחַטְאוּ לְפָנָיו : (יג) גַּר , נִקְרָא
בִּלְבָּק הַיָּדָשׁ אִם לוֹ מַשְׁפָּח' כְּמַעֲיָף שְׂחִיָּה דְבַק בְּאֵרֵשׁ עַל כֵּן נִקְרָא אֲחֵרָה כְּעַמְרָם כְּאֹוֹרַח
רַעֲוִן (תְּהִלִּים ל"ז ל"ה) , וְעַמְרָם גַּר כְּמוֹ הַגְּרָגִיר שְׂחִימָה מִמְזֻרִים גְּדִילְתוֹ שְׂחִיָּה הַסְּעִיף :
וַיְהִי זֶרַעַךְ וְגו' , מַטְבִּילַד יִחַקֵּךְ עַד שִׁיבָאֵו יִשְׂרָאֵל מִמְזֻרִים אֲרַבַּע מֵאוֹת שָׁנָה , (וְדַקְדוּק
הַחֲשָׁבֵן תְּרַאָה נֶס' שְׂעוֹת י"ב ט') , וְהָרִבִּי הַמְּקָרָא מְסוּרָם , וְאִשְׁרוֹ כִּי גַר יִהְיֶה זֶרַעַךְ
בְּאִרְקָן לֹא לְהֵס אֲרַבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְעַבְדוּס וְעַנּוֹ אִתָּם , כִּי לֹא הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם לֹל

יהיה זרעך בארץ לא להם
ועבדום וענו אתם ארבע מאות
שנה: י וגם את הגוי אשר
יעבדו דן אנכי ואחריו כן יצאו

דאם דיין ואמטען זיין
פרעמדרינג זיין ווירד, אין
איינעם לאנדע, דאז ניכט
איהנען געהערט, כאן ווירד
זיא דינוטבאר מאלען, אונד
זיא דרוקען: פיער הונדערט
יאחרע: (יד) אללזיין זיין
דאז פאלק, וועלכעס זיא

דיהנען ווערדען, וויל איך ריכטען: אונד זאָרען זאָללען זיין אויז צידען, מיט
גראַסעס

תרגום אונקלוס

רש"י

יהיו בנה בארעא דלא דילתון
ויפלתון בהון ויענו ותהון ארבע
מאה שנה: (יד) ואף יתעקא דופלתון
בהון דאין אגא ובתר

בארן לא להם. לא באז' בארן מזרים לא לא
להם, ומטולד יחזק ויגר חברהם וגו',
(בראשית כ"ח) ויגר יחזק בגרר, ויעקב
גר בארן חס (תהלים ק"ה), לגור בארן
באזו, (בראשית ט"ז): (יד) וגם את הגוי
וגם לרבות ד' מלכויות שאף הם כלים על
שעבדו את ישראל: דן אנכי בעשר מכות:

ברכוש

באור

כך כאשר יבואר לך בכמה הזכרת: בארץ לא להם, ולא בארץ בארן מזרים לא
לא להם, כי מטולד יחזק התחיל הגרות ויגר חברהם וגו' (לקמן כ"א ל"ד), ויש
יחזק בגרר (שם כ"ו ו'), ויעקב גר בארן חס (תהלים ק"ה כ"ג), לגור בארן באזו
(בראשית מ"ז ד'): ועבדום, א"ת ויפלתון בהון, וא"כ חזר למזרים ושערו ועבדו בהם,
וכן תיב"ע והמתרגם האשכנזי, ויותר ה' נראה שחזר על זרעך (ש"יך כ"ג ו"ל ד'),
וה' הכניו כמשמעו ועבדו ועבדו אותם או ועבדו להם, אבל לפי שחזרה וענו אתם
שנ על מזרים גם ועבדום כן, ואם שמזרים לא נזכר בכתוב, מחזרים עליהם, כי
פ' ועבדום העובדים גם, ועטו המענים, ורגים כן בכתוב: (יד) וגם את הגוי
אשר יעבדו דן אנכי, הטעם אע"פ שאני גורתי על בניך להיות גרים ועבדים בארן
לא להם, אע"כ אשפט את הגוי אשר יעבדו על אשר יעשו להם ולא יסערו בעבור
שעו גורתי, והטעם כמו שאמר הכתוב קנאתי לירושלם ולבין קנאה גדולה וקנף גדול
אני קנף על הגוים האשכנזים אשר אני קנפתי מעט והמה עזרו לרעה (זכרי' ח' י"ד
וט"ז), וחזר קנפתי על עמי חללתי נחלתי (ישע' מ"ז ו'), וכן ה' במזרים שהוסיפו
להרע כי השליכו בניהם ליאור וימדרו את טייהם ומטנו למחות את שמש, והו טעם
דן אנכי אצויה אותם במשפט, אם עשו כמו שנגזר עליהם, או הוסיפו להרע להם,
מלשן הרעב"ן ז"ל, והאריך עוד בזה הענין העשוק שאף אם לא הוסיפו חזרה על
גזירת הנורא ית' מכל מקום היו ראויים להעניש מנד הכוונה לרעה, כי לא ידעו
מגזירת הנורא ולא כוונו לעשות רעו כי אם להרע לישראל, וכלל בזה כלל נחמד
והוא זה דע והבן כי האיש שנכתב ונחתם בר"ה להרעה לא ינקה הליסטיוס ההורג
אותו בעבור שעה מה שנגזר עליו, הוא הרע בעוטי יועת ודמו מיד הרובח יבוקש,
אבל כאשר תנא הגזירה חסי כביא יש בעושה אותה דיונים, כי אם שמע אותה ורנה לעשות
רעין בוראו כנגזר, אין עליו חטא אבל יש לו זכות בו כאשר חזר ביהו"א יען אשר הטיבת
לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רבע' ישנו לך על כסא ישראל
(מלכים ב' י"ב), אבל אם לא שמע המצוה והרג אותה לשנאה או לשלול אותה יש עליו העונש

כי

בְּרַכְשׁ גְּדוּל : טו וְאַתָּה תִּקְוֹ
אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּתְקַבֵּר
בְּשִׁיבָה מְזֻבָּה : טו וְדוֹר רְבִיעִי
יָשׁוּבוּ הִנֵּה בִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֹן

גראסעם גיט : (טו) דוה
זעלבסט אבער זאללוט אין
פרידען צו דייען פאטערן
קאממען : אונד ווירוז בע-
גראבען ווערדען נאך איינעם
גליקליכען אלטער : (טו) דאז
פיערטע נשלעכט אבער זאלל
היהער צוריק קעהרען : דען

האמרי

בין דאחין איזט דאז וינדען. מאס דען פאלקען

אמרי

תרגום אונקלוס

רש"י

וּבְתַרְבִּיּוֹ פִּקְחִין קִקְנִינָא סִי : (טו) וְאַתָּה
תִּתְקַבֵּינִישׁ לְוַת־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּתְקַבֵּר
בְּסִיבֵי טָבָא : (טו) וְדוֹר רְבִיעִיאַח
יְתֻבִּיבֵן הִבָּא אֲרִי לֹא שְׁלִים חֻזְקָא
דִּאֲטוֹרָא

ברכוש גדול. בממון גדול כמו שכאמר ויבטלו
את מזריס (שמות י"ג), (טו) ואתה תבוא
ולא תראה כל חלה: אל אבותיך. אביו ע"א
והוא מבשרו שיבא אליו ללמדך שעה תרח
תשובה: תקנה בשנה טובה. מבשרו שיעשה
ישמעל תשובה בימיו ולא יבא עמו לתרבות
רעה בימיו, ולפיכך מת חזק שני
קודם ומט וכו' ביום מרד עמו: (טו) ודור
רביעי. לאח' שיגלו למצרי' יהיו שם ג' דורות
והרביעי ישובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען
היה מדב' עמו וכתב ברית זו כדכתיב לתת לך את
הארץ הזאת לרשתה, וכן היה יעקב גלה
למצרים כל ומצב דורותיו יהודה פרץ ומצרון
וכלב בן חפון ונבא הארץ היה: כילא שלם
עון האמרי להיות משלח מארצו עד ארצו וכן
שאר הקב"ה נפרע מאומה עד שתמלא סאתה
שכא' נסאסאה בשלמה תריבנה (ישעי' כ"ז):
ויהי

באור

כי הוא לחטא כתוכן ועבירה היא לו, וכן הכתוב אומר בסנחריב הו' אשור שבע אפי וגו' בגוי
סנף אלמנו ועל עם עברתי אלטו (ישעי' ה' ו'), ואמר הכתוב והוא לא כן ידמה ולבטו
לא כן יחשב כי להשמיר בלבטו (סס ו'), ועל כן הענישו בסוף: אשר יעבדו, שיהיו להם
עבדים (הראב"ע), וכן תיב"ע דיפסחון להון, ככל לשון עבדות שאינו קשור עם ב"ת
שחזר על העובד, וכן מתורגם כל"ח, אבל א"ת דיפסחון בהון, שחזר על הכעבד: (טו)
ואחיה חבוא וגו', מלת תבא לבד כגוי לכופס, אם תוסיף עליו מלת אתה תחוק הוראת
הכגוי כאומר ואולם אתה (דוא ועלבסט אבר), כלומר אף שגורתי על בנך להיות עבדים
בארץ לא להם, אתה לא תראה דבר העבדות והענוי בייעך: אל אבחיך, כגוי לשעה
כדרך כל הארץ, וטעם בשלום שיעות בכבוד, ולא יהי' כמו ורעו, והנה המתבונן
במליצה הזאת ואיך הונחה בלשון עד שישתמשו בה ויביטו השומעים מיד שהיא כגוי
למיתה טבעית, ידע ויחכי' שהיתה ננקית הנפש והשאריתה אחר השות דבר ידוע
ומפורסם באומה, לא יסתפק בה אדם, ולכן הורגלו על הדעה הזאת שהות נאסף
אל אטיותו, והיתה המליצה גלח' ומבוארת מעצמה, ואו כדעת המתעקשים הידועים
בימינו שהי' המליצה זרה ובלתי מוכנת כלל לשומעי', ולא תמצא בזה לשון מליצה
מיוסדת על מושכל בלתי מפורסם ומקובל באומה שתתאם בה, וההקש מדרכי הלשון
על הדעות המפורסמות באומה הוא כסן בלי ספק, ולא אחר כך בזה כי הוא יונח
מכונת הבאור, (טו) ודור, פירושו כמו יושב, מלשון מדור באלהי רשע (תהלים
פ"ד י"א), ועדתו הוסיף שידור האדם בתלבו' יש אריך ויש קצר, ודור רביעי לדעת
הראב"ע אחר היות ורעו גר, והטעם על מצרים, וכן כתוב כי גר היית בארצו
(דברים כ"ג ח'), וכן הי' קהת גר ועמם ומה גם אהרן וכוהנס שבו ארץ כנען,
ולדעת

הַאֲמַרְי עַד-הַיְהִי וַיְהִי הַשְּׁמוֹשׁ
בָּאָה וְעַלְמָה הִיָּה וְהִנֵּה רַחֲבֹר
עֵשֶׂן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עֵבֶר בֵּין
הַגְּזֵרִים הָאֵלֶּה: י"ח בַּיּוֹם הַהוּא
כָּרַת יְהוָה אֶת-אַבְרָם בְּרִית

לאמר

דיינעם

תרגום אונקלוס

דְּאֲמַרְאָה עַד-דְּקָעָן: (י"ח) וְהָיָה שְׁמוֹשׁ
עַלְת וְקַבְלָה תְּהֵי וְהָא תַנּוּר הַתַּנּוּ
וּבְאֹר דְּאֲשָׁא דִי עֵבֶר בֵּין פְּלִגְיָא
הָאֵלִין: (י"ח) בַּיּוֹמָא הַהוּא גְזַר יְיָ עִם
אַבְרָם קָם לְמִיטְר

למיטר

אברם קם

היה עובר בשמים שקעת, ואי אפשר לומר כן שהרי כבר כתוב ויהי השמש לבא, והעברת
תנור עשן לחם עכאון היתה כמזל שכבר שקעה, חיה חלק ככל תיבה בלשון נקבה שיסודה
ב' אותיות כגון בא קם שב, כשהטעם למעלה לשון עבר הוא כגון זה, ובגין ורחל באה,
(בראשית כ"ט ט') קמה אלמותי (שם ל"ז), הנה שנה יצמתך, וכשהטעם למטה הוא לשון
הווה דבר שנעשה עכשיו והולך, כמו באה עם הנאן (בראשית כ"ט ט'), בערב היא באה
ובנקר היא שנה (אסתר ב')

לורעך

באור

ולדעת הרמב"ן דור רביעי לאמורי העלמים עובי, כי מיום הגזרה האריך לי כי הוא
פוקד עין על שלמים ועל רבועים כי אם ישבו לא יחרימום אבל יהיו למם עובד או יפטו להם;
ישבו, דור שם ענם יחיד הטולל אישים רבים, לכך יתכן שגם הפעל בלשון יחיד או בלשון
רבים, ואם כדברי הרמב"ן ו'ל שדור רביעי מוכח על האמורי כ"ל שהוא כמו בדור רביעי,
דגה, כל הנה בלי מלת עד יורה על העוקים והוא כמו א העוקים הזה, ועם מלת עד יורה
על הזמן, עד הנה כמו עד העת הזאת, וכן אנה יורה על העוקים אשר לוי התטעה, ועם
מלת עד יורה על הזמן אשר לוי: עון האמרי, עדיין לא נתמלאת סאתו להיות נענש
ומתלה נחרטו עד כלות ד' מאות שנה, על דרך שאמר הכתוב כי ברשעת הגו' האלה
אלהיך יעדישם מפניך (דברים ט"ה), והוכיח התנ"ך שהוא הגדול שנשבעה האומות כמו
שאמר הנביא ואנכי השמדת את האמרי מפניהם אשר כבדה ארזים נבדו וגו' (עמוס ב' ט'):
(יז) ויהי השמש באה, לשון רש"י כמו ויהי הם מריקי' שקיהם (בראשית מ"ג ל"ה), ויהי
הם קבר' איש (מלכים ב' י"ג כ"א), כלומר ויהי דבר זה, עכ"ל, וכבר הודעתך הכלל
שבהקדים הפעל לנשא המאמר לא ימוש העברי לשון המספר והזמן, והנה שמש פעם
זכר ופעם נקבה, ויתכן שיבא במאמר אחד זכר ונקבה כאחת כמו זרות גדולה וזוק (שם
א' ט"ו ל"ה), לא שכן אין בדרך לזה: באה, מלעיל לפי שהוא פעל עבר: ועלמה,
הוא חסד אלה: והנה חגור עשן, עשן שם ואכזה שפוא תואר בשקל חסם סבל, אמר
שראה דמות חגור מעלה עשן, וכתובו לפיד אש: (יח) לאמר, כבר הודעתך בהקדמה
הוראת המלה הזאת, שכל מקום שיזכיר דברי האומר כמות שהם נרוך שיקדים להם פעל
אמירה, וענינו כדברי' האה, (ויח פאלגט או נעמלך): לורעך נחתי, כמו אני
כותף

כותף

אמרי נאך ניכט פאלל:
(יז) אלו דיא זאנגע אונטער
געזאנגען, אונד עו פיננסער
ווארד, דא וואר עוויא איין
אפען, אויז וועלכעם רויך
אונד פלאממע דעו פיייערו
צווישען ריזע שטיקע געפאה-
רען: (יח) דאמאלז צערשניט
דער עזיגע מיט אברם
אייגען בונד, אונד שפראך:

רש"י

(יז) ויהי השמש באה. כמו ויהי הם מריקים
שקיהם (בראשית מ"ג), ויהי הם קוברים איש
(מלכי' ב' י"ג) כלומר ויהי דבר זה: השמש
באה שקעה: ועלמה היה חסד היום:
והנה תנור עשן וגו'. רש"י לו שיפלו המלכות
ע"א נביהם: באה טעמו למעלה לכך הוא
מבואר שגם כבר וחס היה טעמו למטה בא'
היה עובר בשמים שקעת, ואי אפשר לומר כן שהרי כבר כתוב ויהי השמש לבא, והעברת
תנור עשן לחם עכאון היתה כמזל שכבר שקעה, חיה חלק ככל תיבה בלשון נקבה שיסודה
ב' אותיות כגון בא קם שב, כשהטעם למעלה לשון עבר הוא כגון זה, ובגין ורחל באה,
(בראשית כ"ט ט') קמה אלמותי (שם ל"ז), הנה שנה יצמתך, וכשהטעם למטה הוא לשון
הווה דבר שנעשה עכשיו והולך, כמו באה עם הנאן (בראשית כ"ט ט'), בערב היא באה
ובנקר היא שנה (אסתר ב')

היה עובר בשמים שקעת, ואי אפשר לומר כן שהרי כבר כתוב ויהי השמש לבא, והעברת
תנור עשן לחם עכאון היתה כמזל שכבר שקעה, חיה חלק ככל תיבה בלשון נקבה שיסודה
ב' אותיות כגון בא קם שב, כשהטעם למעלה לשון עבר הוא כגון זה, ובגין ורחל באה,
(בראשית כ"ט ט') קמה אלמותי (שם ל"ז), הנה שנה יצמתך, וכשהטעם למטה הוא לשון
הווה דבר שנעשה עכשיו והולך, כמו באה עם הנאן (בראשית כ"ט ט'), בערב היא באה
ובנקר היא שנה (אסתר ב')

לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת מִנְהַר מִצְרַיִם עַד־הַנְּהַר
הַגָּדֹל נְהַר־פָּרָת׃ יט אֶת־הַקִּינִי
וְאֶת־הַקִּנִּי וְאֶת־הַקִּדְמוֹנִי׃
כ וְאֶת־הַחֲתִי וְאֶת־הַפְּרוֹי וְאֶת־
הַרְפָּאִים׃ כא וְאֶת־הָאֹמְרִי וְאֶת־
הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגְּרָשִׁי וְאֶת־
הַיְבוּסִי׃ ס מו א וְיִשְׂרָי אִשְׁת־
אֲבָרָם לֹא יִלְדָה לוֹ וְלֵה שְׂפָתָהּ

דיינעם זאממען האכע איד
דיזען לאנד איינגעגעבען פאן
דעם שטראסהע מצרים אן
ביז אן דען גראסען שטראס
פרת: (יט) דאן פאלקקיני,
קניי אונד קדמוני: (כ) דאן
פאלק חתי, פרוי אונד דיא
רפאים: (כא) דאן פאלק
זמרי, כנעני, גרשוי
אונד יבוסי:

מו (ה) ישרי אברם'ו פרויא
געכאחר קיינע קינדער,
אונד האטטע איינע מצרישי
מאנד

מצרית

תרגום אונקלוס

רשי

(יח) לזרעך נתתי אשירתי של הקב"ה כאלו
היא עשויה: הנהר הגדול לפי שהוא דכוק
לארץ ישראל קוראין גדול אע"פ שהוא מזוחר
בזרבע' נהרות היוצא' מעדן שג' והנהר
הרביעי הוא פרת (בראשית ב') משל הדיוע
עבד עלך מלך הדנק לשזור וישתזולך:
(יט) את הקיני עשה אמות יש כאן ולא
נתן להם אלא שבעה גוים והגלשה אדום
עואב ועמון והם קני קניי וקדשני
עתידים להיות ירושה לעתיד שנאמר אדום
ומואב משלות ידם וכני עמון משמעם (ישעי'
י"א): (כ) ואת הרפאים ארץ עג שג'
בה הוא יקרא ארץ רפאים (דברים ג'):
שפה

לטימר לבנה יהבית ית ארעא קדא
טנגרא דמצרים ועד נהרא
נהרא דפרת: (יט) ית שלטאי ונת
קנאי ונת קדמונאי: (כ) ונת חתאי
וית פרויאי וית גבראי: (כא) וית
אמוראי וית קנענאי וית גרשאי
וית יבוסי:
מו (ה) ושרי אשת אברם לא ילידת
ליה ולה אשתא מצריתא

באור

נותן, וכן נתתי כסף הזה קח ממני (לקמן כ"ג י"ג), והטעם ע"י הנרית הואת אני
נותן בעתה לזרעך את הארץ הזאת, ורשי פי' אשירתי של הקב"ה כאלו היא עשויה:
מנהר מצרים, חטי היאור, כי אם נהר ששע נחל מצרים והוא למערב ארץ ישראל בגבול
חלק עמען: נהר פרת, למזרחית נכונת ארץ ישראל: (יט) את הקני ועו', (כ"ה)
עבר אמות יש כאן, ולא נתן להם אלא שבעה גוים, והגלשה אדום עואב ועמון והם קניי
קניי וקדשני עתידים להיות ירושה לעתיד שנאמר אדום ומואב משלות ידם וכני עמון
משמעם (ישעי' י"א י"ד): (כ) הרפאים, ארץ עג, שנאמר בה הוא יקרא ארץ
רפאים (דברים ג' י"ג), ודעת הראב"ע כי השבעה גוים כלם כנעניים ועמתי עשר
בנים היו לכנען וכלם נקראים על שמו, והם נידון חטי יבוסי אשירי גרשוי קני ערקי
סיני ארודי צמרי חמתי, וקני וקניי וקדשני הם שלשה מהטובים שהי' להם ב' שנות
לכל א' וא', ומעמים שזכור מקנתם בפרט, ויאמר כנעני על הנשאים, וכן בפרשה
הזאת הם עשרה בפרט, ובמקום אחר פרט מהם שזה לבד, וכמוהו יהודה וישראל
רכים (עלכיס א' ל' ד'), אף על פי שיהודים מישראל הוא: